

СЕКЦИЯ ЗАОЧНОГО УЧАСТИЯ

ПЕРСПЕКТИВЫ ДАСЛЕДАВАННЯ СЛУЖБЫ МІКАЛАЯ ГРЫНКЕВІЧА Ў АЛЕУЦКАЙ І АЛЯСКІНСКАЙ ЕПАРХІІ

Сімакоў А.В.
(Гомель)

У папайненні ўсё яшчэ фрагментарнай, нягледзячы на даволі мэтанакіраваныя намаганні па яе распрацоўцы пачынаючы з 2005 г., біяграфіі протаіерэя Мікалая Грынкевіча (1864 – пасля 1922) найбольш перспектыўнымі можна разглядаць матэрыялы, што знаходзяцца ў архівах і шэрагу рэдкіх выданняў некалькіх краін (напрыклад, у частцы сан-францускай перыёдыкі, не зробленай яшчэ свабодна прысутнай у Інтэрнэце), доступ да якіх патрабуе міжнароднага супрацоўніцтва. У рамках папулярызацыі і спроб прыцягнення добраахвотных супрацоўнікаў варта разгледзець крыніцы па групам, узняць пытанне пра найважнейшыя біяграфічныя пункты, такія як знешні выгляд Грынкевіча (г. зн. пошук яго на фота), яго мову, прычыны і характар яго перамяшчэнняў. «Геаграфічныя» тэмы ўключаюць пошук сведчанняў пра яго знаходжанне ў Сан-Францыска, Чыкага і Мінеапалісе, магчымыя паездкі на Аляску, яго вяртанне ў Расію.

Мікалай Грынкевіч быў «тройчы» «адкрыты» намі ў выніку азнаямлення з наступнымі матэрыяламі: 1) вэб-старонкі holytrinity.org (сабор у Сан-Францыска) – 2004 г.; 2) ксеракопія часткі брашуры, у якой была ўпершыню апублікавана нататка Грынкевіча «Пра школу», – ад супрацоўніцы Брытан-

скай бібліятэкі К. Рагачэўскай – май 2005 г.; 3) электронны ліст ад А. Баўкалы (Бібліятэка СПбДА) – лістапад 2005 г.: як збіральнік спісаў навучэнцаў і персаналу расійскіх духоўных навучальных устаноў (www.petergen.com/bovkalo), зацікаўлены ў дэталізацыі жыццяпісаў асоб, звязаных з акадэміяй, ён адгукнуўся на наш запыт, наведаў архіў і даслаў дадзеныя пра братаў Грынкевічаў (Мікалай, аднакурснік Дзмітрыя, адсутнічаў у спісе выпускнікоў, што мела «алеуцкае» ратлумачэнне), якія аказаліся ўрадженцамі сучаснай Гомельшчыны.

Даследаванне мае характар збору інфармацыі для сістэматычных: 1) навуковай біяграфіі Мікалая Грынкевіча; 2) гісторыі (біяграфіі) Холмскай групы (23 чалавекі) і 3) гісторыі царкоўнай школы ў Сан-Францыска (лічбу ў 23 вучні, у якую ўваходзілі і члены групы, называе ў сваёй нататцы Грынкевіч, але яна змянялася ў перыяд з 1888 па 1892 г.). Складаюцца біябібліяграфіі (з імкненнем да «поўнатэкставага» забеспячэння) не толькі Грынкевіча і членаў групы, вучняў, педагогаў школы, але і асоб, блізкіх да іх.

Першы артыкул, прысвечаны Грынкевічу, з'явіўся ў 2-й кнізе «Вытокі» А. Патапава [6]: «Ён дбаў пра адукацыю дзяцей індзейцаў: Айцец Мікалай Грынкевіч у чатырох светах» (гл. таксама [7], [8]); першы, наколькі нам вядома, артыкул, прысвечаны менавіта Холмскай групе, з'явіўся ў часопісе «Cerkiewny wiestnik» (квартальнік Польскай аўтакефальнай праваслаўнай царквы, што выдаецца Варшаўскай праваслаўнай мітраполіяй) (2017, № 2); царкоўная школа яшчэ не стала аб'ектам вывучэння ў асобнай публікацыі.

У артыкуле спадарожніка У. Караленкі ў паездцы на сусветную выставу ў Чыкага С. Пратапава «Сучас-

ная Аляска» апісваецца знешнасць двух прадстаўнікоў царквы ў Сан-Францыска, адзін з якіх – Грынкевіч (спачатку Пратапопаў сустрэў царкоўнага старасту – «родам армянін», колішні кок на параходзе «Расія», – які патлумачыў, што патрэбныя звесткі пра Аляску можа паведаміць яму святар): «У гэты час на супрацьлеглым боку вуліцы паказаліся два паны: адзін малады бландзін, высокі і хударлявы, другі – невялікага росту і поўны; абодва былі апранутыя сапраўднымі амерыканцамі – у шэрых пінжаках – і абодва бараніліся парасонамі ад прамянёў паўднёвага сонца.

– А вось і наш святар з айцом дыяканам, – сказаў П.: – лёгкія на ўспамін...» [9, с. 189].

Мы не маем здымкаў ці іншых адлюстраванняў, тэкст да якіх пацвярджаў бы знаходжанне на іх Грынкевіча. Няма поўнай пэўнасці з асобай, якая з найбольшай верагоднасцю адпавядае яму на двух здымках з сан-францыскімі вучнямі. Ужо неаднойчы з'яўлася ў замежным і беларускім друку фатаграфія вучняў часоў праасвяшчэннага Уладзіміра (Сакалоўскага). Другая – ужо з епіскапам Мікалаем (Зіёравым) – знойдзена намі ў перададзенай адным з аўтараў, цяперашняй жыхаркай Бабруйска А. Ласавай, кнізе [2, с. 7 уклеек]: «Епіскап Мікалай са святарамі і школьнікамі на Алясцы» (памылка, бо школа, а значыць і здымак – сан-францыскія). На абодвух можна заўважыць прысутнасць чалавека, які нагадвае св. Севасціяна Дабавіча, а таксама яшчэ аднаго – з круглым тварам і высокім ілбом (другі раз ён ужо з нагрудным крыжам і сядзіць па правую руку ад праасвяшчэннага Мікалая).

Многія навучэнцы беларускіх духоўных школ, безумоўна, даведаліся, што былы інспектар і рэктар у Магілёве

(«застаў семінарыю ў першабытным стане, а пракінуў яе ў культурным»: [1, № 34]) стаў архірэем Алеуцкай і Аляскінскай епархіі. Епіскап Мікалай піша з Сан-Францыска 16 (28) ліпеня 1896 г. адказ Антону Білецкаму, святару с. Любінічы Горацкага павета, пра перспектывы для яго і іншых з Магілёўскай губерні: «Мне здаецца, што Магілёўцы маглі б займаць месцы ў асяроддзі былых уніяцкіх прыходаў, бо мова тутэйшых амерыканскіх русінаў у многім нагадвае беларускую» [1, № 48]. Наколькі гэта ўплыў вядомасці персоны праасвяшчэннага, наколькі сувязь з Грынкевічам, як адзіным вядомым на той час беларусам на значнай пасадзе ў епархіі і «жывым прыкладам», які пры напісанні ліста епіскапа пра магчымасць службы пад яго кіраўніцтвам быў яшчэ ў яго распараджэнні, – патрабуе высвятлення. Мы не ведаем, з наколькі моцным беларускім акцэнтам размаўляў Грынкевіч, але найбольш блізкім «экспертам» па беларускай мове для епіскапа Мікалая ў той момант быў гэты яго падначалены.

Назвы караблёў, на якіх ён перасякаў акіян спачатку разам з 22 спадарожнікамі на чале з епіскапам Уладзімірам, а потым – на зваротным шляху, з'яўляюцца дагэтуль інтрыгай. Інтэрнэт дае імя «Nikolai Grinkevich» для аднаго гістарычнага падарожніка праз порт Нью-Ёрка («New York, Passenger Lists, 1820-1957» – ancestry.com), што адрознівае яго ад іншых у катэгорыі «Immigration & Travel» (Nick, Nicholas).

Газеты Сан-Францыска («Сан-Францыска кронікл», «... экзамінары», «... дэйлі іўнінг булетын»), «... ньюс летар і Каліфорнія адвертайзар», «Морнінг кол» («Сан-Францыска кол»), «Дэйлі Альта Каліфорнія») даюць звесткі аб ўдзеле

Грынкевіча ў каляндарных царкоўных святых і юбілейных імпрэзах (у час аднай прамовіў пропаведзь з апісаннем жыцця св. Германа Аляскінскага (*San Francisco Chronicle*, Oct. 8, 1894)), у вячаннях прыхаджан і аб яго ўласным шлюбе з Аляксандрай Кедраліванскай (асобна – нават аб святкаванні першай гадавіны іх вяселля), яго пазіцыі ў пытанні пра школу, нарэшце – аб яго ад'ездзе, гарадскія даведнікі – адрасы, па якіх жыў. У іх ён фігуруе часцей як Greenkevitch з іншымі больш ці менш нестандартнымі або памылковымі варыянтамі.

Намаганьнямі найперш а. В. Сакалова (1947-2006) быў створаны не толькі сайт, але і царкоўны бюлетэнь: «Holy Trinity Cathedral Life». Для працы «Жыццё і дзейнасць святара Васіля Мартыша», выкананай у варшаўскай Хрысціянскай тэалагічнай акадэміі і ветліва прадастаўленай аўтарам – праўнучкай свяшчэннамучаніка Васіля К. Мазурэк (удзельніца Грынкевічаўскага даследчага і перакладчыцкага праекта «Пра школу»; [14]), у якасці дадатку перакладзены з англійскай на польскую дакумент аб прызначэнні яе прапрадзёда А. С. Мартыша, Грынкевіча і іншых на пасады ў епархіі пры іх прыездзе ў Сан-Францыска, які з'явіўся на сайце і ў бюлетэні.

У кнізе пад рэдакцыяй А. Безкаравайнага [13], а на падставе яе сайты orthodoxwiki.org, oca.org, domosa.org, midwestdiocese.org, saintpanteleimon.org, А. Яфімаў і А. Ласаева называюць Грынкевіча першым або першым сталым святаром («First priest», «First permanent priest», «first resident priest») у рускай праваслаўнай царкве Чыкага (1892, з дакладнымі датамі: 9 кастрычніка – 12 снежня [2, с. 114], але гэта не адпавядае запісам з фармулярнага спіса Грынкевіча, дзе амаль той ж перыяд, але годам пазней:

«Камандзіраваны на 3 месяцы на Сусветную выставу ў Чыкага для збору ахвяраванняў з 26 верасня 1893 г. па 20 снежня 1893 г.» (г.зн. 8.10.1893 – 1.1.1894 н. с.) [5]).

Знаходжанне Грынкевіча ў Мінеапалісе можа быць звязана з праблемай аднаўлення школы для падрыхтоўкі місіянерскіх і «рэгулярных» кадраў служак і з працай па адаптацыі былых уніятаў. Але яго роля па-ранейшаму не высветлена. Няма нават прамых указанняў на яго канкрэтныя паездкі ў Мінесоту. У «геаграфічных папках» ARCA – «Minneapolis» – ён адзначаны ў спісе з 5 асоб, згрупаваных у рубрыцы «Diocese administration», прычым храналагічна найранейшы (1893), разам з І. Малярэўскім (1-ая папка якога – 1893-1894; таксама прысутнічаюць К. Папоў, Л. Туркевіч, П. Зайчанка) [12, р. 196]. У «Юбілейным зборніку...» засведчана, што Грынкевіч як прадстаўнік духоўнага праўлення (яго подпіс – першы) аддаваў першыя распараджэнні святару Аляксію Тоўту як адносна рэшты ўніятаў, так і пра школу: «прыкласці старанне пра абарачэнне іншых, што знаходзяцца яшчэ ў уніі, да Праваслаўя. 7, Адкрыць школу ў наёмным доме, для якой мэты будзе выслана 60 дол. на 1-е паўгоддзе» [11, с. 129]. Такім чынам, два гэтыя матывы нават суседнічаюць.

321 члена Холмскай групы, якія вядомыя на гэты момант, 10 дакладна бывалі на Алясцы, а 2 – пад пытаннем: Раман Мартыш і Грынкевіч – але цяжка паверыць, што такая значная фігура, якая працавала з усёй епархіяй і непасрэдна, праз наведвальнікаў кафедры, але найперш праз дакументацыю, – не пабывала сярод асноўнага кантынгенту царквы – індзейцаў, эскімосаў, алеутаў і крэолаў на Алясцы. Тым не менш прамых указанняў на гэта пакуль няма.

З 1892 г. ён, справавод Аляскінскага духоўнага праўлення, быў таксама і яго скарбнікам, чым тлумачыцца знаходжанне ў папках з карэспандэнцыяй Кускаквімскай місіі за 1894-1895 гг. «Справаздачи епіскапу Мікалаю ад святара М. Грынкевіча па справе царкоўных сродкаў» [17, р. 101]. Гэта не можа значыць, што Грынкевіч з'явіўся тут і даслаў у выніку гэты «Report to Bishop Nicholas from Priest N. Grinkevich re: church funds», пакінуўшы ў «Little Russian Mission» копію. Тут жа знаходзяцца ліст з духоўнага праўлення, інструкцыі з Сінода епіскапу Мікалаю і нават прысяга новаму цару Мікалаю II – усё так і засталася на Алясцы (гэтая місія была змешанай «індзейска-эскімоскай»): Чуатбалук (Chuathbaluk) – летні рыбалоўны лагер атапаскаў інгалікаў у сярэдзіне 19 ст., в потым вёска, вядомая пад назвамі Chukbak, «Місія св. Сергія», «Руская місія Кускаквім(а)» і «Малая руская місія», – прыцягнуў эскімосаў юпік і атапаскаў дэнаіна, зазнаў уплыў «Вялікай хваробы» (грыпу) і прыпынення царкоўнай дзейнасці, але цяпер мае статус «карэннай вёскі», «традыцыйны савет» (племені)).

Не высветлены акалічнасці і шлях вяртання Грынкевіча пасля звальнення яго са службы летам 1896 г., пасля чаго ён яшчэ каля двух месяцаў, калі верыць мясцовай газеце, заставаўся ў Сан-Францыска. Выглядае так, што ён не быў пераведзены на пасаду наглядчыка, а вымушаны быў сам шукаць працу: «Звольнены са службы ў Алеўцкай епархіі 1896 жніўня 1» (13.8.1896 н. ст.) і затым «Вызначэннем Св. Сінода прызначаны наглядчыкам Арэнбургскага ДУ 1896 лістапада 22» (4.12.1896 н. ст.). (Ён застаў паведамленне аб адкрыцці золата (17.8.1896), якое стала пачаткам Аляскінскай залатой ліхаманкі.) Улічваючы вопыт

некоторых інших вернутых у Расію, ён мог дазволіць сабе і не «паўторны» шлях праз усю краіну і Атлантычны акіян, а новы – «кругасветны» – праз Ціхі. Што да Арэнбурга, то і новы епіскап Арэнбургскі, які да няпэўнай даты ў 1891 г. быў Алеуцкім, прыбыў да месца службы амаль праз месяц пасля прызначэння (22 снежня 1896 (3 студзеня 1897) г.; Грынкевіч быў сярод асоб, якія 17 (29) студзеня 1897 г. сустракалі епіскапа Уладзіміра як новага архірэя Арэнбургскай епархіі на станцыі «Каргалка» [4, с. 171]).

Архівы, якія змогуць расшырыць фактычную базу па пералічаных накірунках, уключаюць:

Вашынгтон, Бібліятэка Кангрэса, аддзел рукапісаў. У вялікім фондзе дакументаў аб дзейнасці Рускай праваслаўнай царквы на цяперашняй тэрыторыі гэтай краіны да і пасля «куплі» Аляскі [12] ёсць і асобныя «персанальныя» папкі з паперамі пра Грынкевіча. Паколькі са студзеня 1891 г. і да восені 1896 г. Грынкевіч быў адной з ключавых асоб духоўнага праўлення, то велізарная колькасць дакументаў павінна была прайсці праз яго рукі і насіць яго адзнакі. Гэты архіў таксама ёсць у некаторых бібліятэках на мікрафільмах.

Джуна (Бібліятэка штата Аляска) і Кадзьяк (Свята-Германаўская духоўная семінарыя: з'яўляецца працягам «pastoral school» (назва, што ўжывалася і ў адносінах да сан-францыскай школы), першапачаткова з-пад Кеная, калекцыю якой (як такой, да пераўтварэння ў семінарыю) апісала ў папярэдняй версіі вопісу (1974) Б. Сміт) на Алясцы – дзе захоўваюцца некаторыя матэрыялы гістарычнай епархіі, якія не трапілі ў асноўны, «вашынгтонскі» фонд [16; 17].

Санкт-Пецярбург, Расійскі дзяржаўны гістарычны архіў (фонд Сінода, асабісты фонд обер-пракурора Пабеда-

носцава). Тут знаходзяцца, між іншым, фармулярныя спісы святара Мікалая Грынкевіча з Сан-Францыска. Пазнейшыя спісы таксама ўтрымліваюць звесткі пра яго службу за акіянам. Да найважнейшых адносіцца штогадовая «Справздача аб стане Алеуцкай епархіі...» епіскапа Мікалая. Патрабуе праверкі спіс настаўнікаў і вучняў, у т. л. – ці быў яго вучнем Аляксандр і чаму няма Мікалая Мартыша ў спісе школьнікаў (верасень 1888 г.).

Масква: шэраг фондаў у Навукова-даследчым адзеле рукапісаў Расійскай дзяржаўнай бібліятэкі [3; 4] і ў Дзяржаўным архіве Расійскай Федэрацыі (у прыватнасці, фонд М. Руселя [10]) маюць «грынкевічаўскія» матэрыялы.

Кіеў. Тут (Інстытут рукапісу Нацыянальнай бібліятэкі Украіны імя У. І. Вярнадскага) даследчыкі могуць знайсці і скапіраваць для апублікавання ліст епіскапа Уладзіміра обер-пракурору Пабеданосцаву ад 17 ліпеня 1903 [4, с. 185], у якім верагодныя экскурсы ў заакіянскую службу Грынкевіча, бо тычыцца яго і яго жонкі, якая была ўрадженкай Сан-Францыска, прывезенай (?; зноў жа мы не маем пацвярджэнняў, калі дакладна і як муж і жонка апынуліся ў наступным месцы службы протаіерэя) ім адтуль у Арэнбург.

Вільнюс, Бібліятэка Вільнюскага ўніверсітэта. Фота вучняў школы ў Сан-Францыска з епіскапам. Даведачны апарат бібліятэкі дае тут разам імёны епіскапаў Іаана (Мітрапольскага), прыякім пачала працаваць школа ў Сан-Францыска, Уладзіміра, які спрабаваў рэарганізаваць яе аж да ўзроўню семінарыі (дата і горад, што адносяцца да крыніцы фота, – 5. 1.1892 і Варонеж – адпавядаюць змене месца службы гэтага архірэя), і архіепіскапа Літоўскага і Віленскага Ювеналія (Полаўцава), з імем якога ў Вільнюсе ўрэшце звязваецца.

Удакладненне шматлікіх момантаў, што адносяцца да пералічаных крыніц, службыць, такім чынам, як справе падрабязнага і аб'ектыўнага апісання асобы і жыццёвага шляху святара Мікалая Грынкевіча, так і аптымізацыі, палепшэнню якасці біяграфій іншых, нярэдка вельмі значных гістарычных постацяў, з якімі ён быў прама або ўскосна звязаны. Прыкладам падрыхтаванасці, кампетэнтнасці даследчыка службыць А. Шалкап, лідар праекта ARCA [12], знаёмства з архівамі, публікацыямі і непасрэдна Аляскай дазволіла якой напісаць, напрыклад, збалансаваны артыкул для аўтарытэтнага зборніка прац аўтараў з ЗША, Канады і СССР, у якім знаходзім важныя падрабязнасці пра сучаснікаў, уключаючы спадарожнікаў, Грынкевіча ў Сан-Францыска і на Алясцы (А. Ярашэвіча, братаў Левіных і інш.) [15].

ИСТОЧНИКИ И ЛИТЕРАТУРА

1. Билецкий, А. Воспоминания об архиепископе Варшавском Николае, как бывшем инспекторе и ректоре Могилевской духовной семинарии / А. Билецкий // Веснік БІТ. – 2012. – 20 чэрв. (№ 34). – 30 жн. (№ 48). (У сучасным правапісе – з «Могилевских епархиальных ведомостей» (1917)).

2. Ефимов, А.Б. Алеутская и Северо-Американская епархия при святителе Тихоне / А.Б. Ефимов, О.В. Ласаева. – Москва : Изд-во ПСТГУ, 2012.

3. Козлов, В.Ф. Епископ Владимир (Соколовский) – последний настоятель московского Спасо-Андроникова монастыря : по его письмам к митрополиту Киевскому и Галицкому Флавиану (Городецкому) / В.Ф. Козлов // Хоругвь. – 2000. – Вып. 5. – С. 113–131.

4. Никифорова, О.В. Архиепископ Владимир (Соколовский) : последний настоятель московского Спасо-Андроникова монастыря / О.В. Никифорова. – Москва: Издательский дом «Переход», 2014.

5. Николай Гринкевич в юбилейной книге православной церкви Чикаго 1992 года под редакцией Анатолия Безкоровайного // Веснік БІТ. – 2014. – 25 ліп. (№ 41).

6. Патапаў, А.Ф. Вытокі. Станаўленне праваслаўя і іншых рэлігійных абшчын на Рагачоўшчыне – 2 / А.Ф. Патапаў. – Рагачоў : [б. в.], 2009.

7. Патапаў, А.Ф. Вытокі. Станаўленне праваслаўя і іншых рэлігійных абшчын на Рагачоўшчыне – 3 / Аляксандр Патапаў. – Мінск : Печанко А. Г., 2012.

8. Потапов, А.Ф. Истоки. Становление православия и других религиозных общин на Рогачевщине – 4 / Александр Потапов. – Минск : Издатель Печенко А. Г., 2014.

9. Протопопов, С.Д. Современная Аляска : путевые наблюдения и заметки / С. Протопопов // Вестник Европы. – 1897. – Т. 1. – С. 188–209.

10. Руссель, Н. Житие преосвященного Владимира, бывшего епископа Алеутского и Аляскинского, викарного епископа Воронежского, ныне епископа Оренбургского и Уральского / Н. Руссель // Из жизни духовенства : сборник. – Лондон : Тип. «Жизни», 1902. – С. 68–86.

11. Юбилейный сборник в память 150-летия Русской Православной Церкви в Северной Америке : в 2 ч. – Нью-Йорк : Изд. Издательской юбилейной комиссии, 1944–1945. Ч. 1. – 1944.

12. The Alaskan Russian Church archives : records of the Russian Orthodox Greek Catholic Church of North America – Diocese of Alaska. – Washington, DC : Manuscript Division, Library of Congress, 1984.

13. A history of Holy Trinity Russian Orthodox Cathedral of Chicago : 1892-1992 / ed. : A. Bezkorovainy. – Chicago, IL : Holy Trinity Russian Orthodox Cathedral, 1992.

14. Mazurek, K. Dziennik z Alaski św. Bazylego Martysza / Katarzyna Mazurek // Polski Żołnierz Prawosławny. – 2008. – N 1. – S. 16–17.

15. Shalkop, A. The Russian Orthodox Church in Alaska / Antoinette Shalkop // Russia's American colony / ed. : S. F. Starr. – Durham, NC : Duke University Press, 1987. – P. 196-217.

16. Smith, B. S. Preliminary survey of documents in the archives of the Russian Orthodox Church in Alaska / B. S. Smith. – Boulder, CO : Western Interstate Commission for Higher Education, 1974.

17. Smith, B. S. Russian orthodoxy in Alaska : a history, inventory, and analysis of the church archives in Alaska with an annotated bibliography / B. S. Smith. – Anchorage, AK : Published for the Alaska Historical Commission, 1980.